

UDK 821.163.42.09-93-1
78.087.611(497.5)(091):613.95
37.091.3:78

Kristina Repar

Ženska opća gimnazija Družbe sestara milosrdnica s pravom javnosti, Zagreb
kristina.repar@gmail.com

Uglazbljene dječje pjesme i njihova odgojna uloga od starih hrvatskih pjevanke do danas

Pregledni rad / review paper

Primljeno / received 28. 2. 2016. Prihvaćeno / accepted 13. 10. 2017.

DOI: 10.21066/carcl.libri.2017-06(02).0005

Članak razmatra pjesme za djecu i njihovu prisutnost u hrvatskoj kulturi. Prvi je dio posvećen knjizi *Dječja čitanka o zdravlju* Ivane Brlić-Mažuranić. Knjiga sadrži pjesme koje na duhovit način podučavaju djecu kako štiti zdravlje, pisana je s ciljem prevencije širenja tuberkuloze, a navode se i različiti oblici prevencije od te bolesti. Potom se utvrđuje kakav su pristup dječjem pjevanju imali glazbeni pedagozi u prošlosti. Drugi dio rada daje kratak pregled zbirke pjesama *Pjevanke – sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstem i metodičkim uvodom* Franje Kuhača (1885), zbirke *Pjevanke: za djecu pučkih škola* Vilka Novaka (1904) i *Pjesmice: za predškolsku djecu uz klavir, harmoniku ili tambure* Slavka Jankovića (1957). Cilj je rada dokumentirati stalnu prisutnost uglazbljenih dječjih pjesama u hrvatskome kulturnome prostoru i uputiti na njihov doprinos razvoju dječje osobnosti i zdravih navika.

Ključne riječi: *Dječja čitanka o zdravlju*, Ivana Brlić-Mažuranić, notni zapisi, uglazbljene dječje pjesme, hrvatske pjevanke, glazbeno obrazovanje

Godine 2017. navršava se devedeseta obljetnica izlaska *Dječje čitanke o zdravlju* Ivane Brlić-Mažuranić (Sl. 1.), koja je imala veliku edukativnu ulogu u zdravstvenome prosvjećivanju, a dio pjesama iz te zbirke dobio je i glazbeni izričaj zahvaljujući Hedi Gospodnetić (v. Dodatak). U hrvatskoj literaturi postoji velik broj dječjih pjesama koje su naknadno uglazbljene, zahvaljujući skladateljima koji su u njima prepoznali potencijal za razvijanje glazbenih vještina. U zbirkama Franje Kuhača, *Pjevanke – sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstem i metodičkim uvodom. Za pučke škole i zabavišta* (1885), Vilka Novaka *Pjevanke: za djecu pučkih škola* (1904) i Slavka Jankovića, *Pjesmice: za predškolsku djecu uz klavir, harmoniku ili tambure* (1957) pronalazimo brojne primjere „ukajdenih“ pjesama koje, poput onih iz *Dječje čitanke*,

imaju određenu zadaću. Dok su pjesme Ivane Brlić-Mažuranić posvećene zdravlju, pjesme u pjesmaricama drugih autora ističu vrline koje treba njegovati i čiji razvoj odmalena valja poticati kod djece. Njihove su uglazbljene pjesme, namijenjene djeci predškolske i školske dobi, objavljene u obliku notnih zapisa prije nego one Ivane Brlić-Mažuranić. U radu se analiziraju njezine pjesme, a potom, kronološki prema vremenu nastanka, pjesme ostalih navedenih autora. Cilj je rada dvojak: prvo, pokazati da se uglazbljene dječje pjesme pojavljuju u kontinuitetu, tj. da su prisutne tijekom cijeloga analiziranoga vremenskoga razdoblja, i, drugo, usporedbom tematike i motiva tekstova uglazbljenih pjesama utvrditi njihovu primarnu odgojnu ulogu, tj. usmjerenost na poučavanje o zdravlju, društveno prihvatljivome ponašanju i općenito moralu i u društvu prihvaćenim vrijednostima.

Sl. 1. Prednja strana korica *Dječje čitanke o zdravlju* (Brlić-Mažuranić i Kirin 1927)¹
 Fig. 1. Front cover of *Dječja čitanka o zdravlju* [A Child's Reader on Health] by Ivana Brlić-Mažuranić² and Vladimir Kirin (1927)

¹ Faksimili stranica iz ove zbirke i pjesmarica koje su objavljene u ovome radu javno su dobro.

² The facsimiles from this poetry collection and from the songbooks included in this paper are in the public domain.

Stihovana borba protiv tuberkuloze

Slobodan Prosperov Novak u svojoj je *Povijesti hrvatske književnosti* Ivanu Brlić-Mažuranić nazvao najvažnijim ženskim glasom u cjelokupnome trajanju hrvatske književnosti (2003: 303). Svako njezino djelo nosi određenu poruku i nastoji promicati vrline, krjeposti i pozitivne stavove. Zbirka pjesama *Dječja čitanka o zdravlju* (1927) imala je pedagošku i prosvjetnu ulogu, točnije edukacijom se nastojalo spriječiti širenje tuberkuloze koja je nesmiljeno harala Hrvatskom nakon Prvoga svjetskoga rata. U knjizi *Tuberkuloza i likovnost* Boris Vrga ističe (2012: 4):

Kada je Robert Koch 1882. uspio otkriti bacil tuberkuloze (*Mycobacterium tuberculosis*), dokazao je kako je upravo on uzročnik ove bolesti. Taj se događaj smatra jednim od najznačajnijih datuma u povijesti medicine, jer je inicirao epidemiološke mjere nužne za suzbijanje njene zaraze. Nije trebalo dugo da se shvati kako pojavi tuberkuloze često predhodi siromaštvo, neishranjenost, neprikladni, vlažni i nečisti stambeni prostori, ukratko nedostatak suvislih socioekonomskih uvjeta života, što joj je priskrbilo epitet socijalne bolesti.

Vrga navodi da je prvo lječilište za plućnu tuberkulozu u Hrvatskoj osnovano 1909. godine u Brestovcu na Sljemenu, zahvaljujući Milivoju Dežmanu. Također ističe da su od tuberkuloze preminuli brojni znameniti Hrvati poput Luke Botića, Janka Polića Kamova, Vladimira Vidrića, Antuna Branka Šimića, Ivana Kozarca itd. Kako bi se spriječilo daljnje širenje zaraze i zaštitilo dječje zdravlje, prepoznata je potreba za objavljivanjem knjige koja će na duhovit, vedar, ali i poučan način progovoriti o toj temi. Ilustracije za *Dječju čitanku* načinio je Vladimir Kirin, a objavio ju je Higijenski zavod sa Školom narodnoga zdravlja, prethodnik današnjega Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo. Njegova je djelatnost započela 1893. godine, pod imenom Kraljevski zemaljski zavod za proizvodnju animalnoga cjepiva proti boginjama. Tijekom povijesti, promijenio je nekoliko imena: Kraljevski zemaljski bakteriološki higijenski zavod, Kraljevski zemaljski bakteriološki zavod, Epidemiološki zavod, Higijenski zavod, Higijenski zavod sa Školom narodnoga zdravlja, Higijenski zavod u Zagrebu, Odsjek za higijensku službu, Zdravstveni zavod, Centralni higijenski zavod, Republički zavod za zaštitu zdravlja, Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske te, konačno, Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Budući da je tuberkuloza uzela maha i nesmiljeno se širila, rodila se želja za objavljivanjem materijala koji će djecu na pristupačan i jednostavan način uputiti kako da izbjegnju određene bolesti. *Dječja čitanka o zdravlju* jedna je od najstarijih hrvatskih slikovnica, stoga je važna i za proučavanje povijesne geneze slikovnice u Hrvata.

Zrinka Miljan u članku „Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka“ ističe kako je tijekom 19. stoljeća slikovnica služila djeci kao edukativni materijal, a ne isključivo kao sredstvo za igru i zabavu (2014: 1–21):

Prve su slikovnice imale izrazito didaktičku ulogu, dok je tek kasnije uočeno da one trebaju imati i umjetničku vrijednost. Slikovnice su služile edukaciji, zabavi, stvaranju čvršćih spona unutar obitelji te su zbog svoje rijetkosti i cijene bile svojevrsni indikator nečije financijske moći.

Željko Dugac se u članku „Zdravstveno prosvjeđivanje protiv tuberkuloze u međuratnoj Hrvatskoj“ osvrće na *Dječju čitanku o zdravlju* (2005: 164–165, naglašavanje u izvorniku):

Ta je slikovnica bila namijenjena najmlađima, a sadržavala je u stihu pisane zdravstveno-prosvjetne poruke popraćene ilustracijama. Za ilustracije je karakteristično da na plastičan način prikazuju ono što tekst nije izrekao, osim toga one pobuđuju gledatelja da sam izvodi određene zaključke. Djeci su se prezentirali osnovni uvjeti zdravlja preko sasvim jednostavnih i lako pamtljivih riječi kao: *čistoća, sunce, svježi zrak*, itd.

Dugac donosi mnoštvo podataka o tuberkulozi (sušici) u Hrvatskoj tijekom međuratnoga razdoblja te opisuje kako se suzbijalo njezino širenje. Plakati, mnogobrojni članci i reklame te manifestacije poput „Dana čistoće“ i „Dana borbe protiv tuberkuloze“ nastojali su potaknuti ljude na veću brigu o zdravlju i higijeni. Tako pjesme Ivane Brlić-Mažuranić objavljene u *Čitanci* imaju edukativnu i preventivnu ulogu.

Jedan primjerak *Dječje čitanke* čuva se u zaštićenome fondu Hrvatskoga školskoga muzeja u Zagrebu, a jedan u Hrvatskome centru za dječju knjigu, također u Zagrebu. U Arhivu obitelji Brlić čuvaju se tri strojopisne verzije *Čitanke* te jedan rukopis. U uvodu su detaljno opisane sve razlike između pojedinih verzija. Dostupna je i digitalizirana verzija zbirke na internetskim stranicama Zavičajne zbirke Gradske knjižnice „Slavonski Brod“.³ Kritičko izdanje koje je 2011. objavio Ogranak Matice hrvatske iz Slavonskoga Broda, osim prikaza prednje strane korica, ne sadrži ilustracije, već samo pjesme. U tome su izdanju pjesme ovako poredane: „Poslušajte djeco: ova knjiga veli“, „Tri sestrice male poljem prošetale“, „Malešan je dječak Niko“, „Tužna slika, što se crniš“, „Grudobolja može zaći“, „Kovač Mato ima druga“, „Danas Milka s bratom Ivom“, „Kućni pijevac na krov stao“, „Misli Luka da je mudar“, „Lane moje! Milice!“, „Dva tri mala sirotana“, „Dijete: – Mjeseče, moj zlatni družo“ te „Na livadi humak, na njem trava meka“. Priređivači ističu da niti u jednoj verziji pjesme nisu naslovljene, stoga ih razlikuju prema prvome stihu. Za ilustraciju donosimo pjesmu „Tri sestrice“ (Sl. 2.).

Heda Gospodnetić uglazbila je 2014. godine ove pjesme: „Poslušajte, djeco: ova knjiga veli“, „Tri sestrice male poljem prošetale“, „Malešan je dječak Niko“, „Tužna slika, što se crniš“, „Grudobolja može zaći“, „Kovač Mato ima druga“ i „Lane moje! Milice!“.

U uvodnome tekstu u rukopisu koji sadrži notne zapise pjesama Gospodnetić navodi da su pjesme namijenjene djeci predškolske ili rane školske dobi te napominje da su neki tekstovi danas zastarjeli zbog arhaičnih riječi i „spominjanja bolesti koje su danas svladane cijepljenjem“ (2014).⁴

Pjevanje, sviranje i ritmiziranje iznimno su važni za razvoj glazbene inteligencije kod djece. Glazbena inteligencija jedna je od osam vrsta inteligencije koje je klasificirao Howard Gardner. Gardner smatra da je mjerenje inteligencije isključivo

³ Na poveznici <http://www.brodensia.hr/index.php/119/view_bl/52/knjige/63/djecja-citanka-o-zdravlju-1927>.

⁴ Notne zapise u rukopisu iz 2014. godine ustupila mi je autorica Heda Gospodnetić.

Sl. 2. Izvornik pjesme „Tri sestrice male“ (Brlić-Mažuranić i Kirin 1927: 5)
Fig. 2. Original page from the *Reader* with the poem “Three Little Sisters” (Brlić-Mažuranić and Kirin 1927: 5)

IQ-testovima nedostatno i manjkavo, a u svojoj knjizi *Frames of Mind: The Theory of multiple Intelligences* [Okviri uma: Teorija višestrukih inteligencija] iz 1983. (usp. Gardner, Korhhaber i Wake 1999) ljudsku inteligenciju dijeli na lingvističku, logičko-matematičku, prostornu, tjelesno-kinestetičku, glazbenu, interpersonalnu, intrapersonalnu i prirodnu.

U *Dječjoj čitanci o zdravlju* I. Brlić-Mažuranić pjesmom „Poslušajte djeco“ uvodi čitatelja u knjigu i najavljuje glavnu temu. Obraća se direktno djeci te ističe da će pomoću tih pjesama vrlo lako naučiti što je potrebno za zdrav život. Poseban je naglasak stavljen na zdravlje duše i tijela („Pa u zdravom, snažnom, mlađahnome tijelu / Da razvije dušu vedru i veselu“), dakle cjelovitost ljudskoga bića. Također, pjesmom se promiče boravak na suncu i svježem zraku, dječja igra i kretanje. Posebnu ulogu imaju imperativi poput „Pomno gledaj knjige!“ i „Pomno čitaj slova!“, kako bi se pridobila dječja pažnja i koncentracija. Pjesma glasi (Brlić-Mažuranić 2011: 215):

Poslušajte djeco

Poslušajte, djeco: ova knjiga veli,
 Da se Bog i svijet dječici veseli,
 Kada im je duša poštena i čista,
 A sa obrazića kad im zdravlje blista.
 Ova ista knjiga nadalje vas uči,
 Kako može dijete zdravlje da poluči,
 Pa u zdravom, snažnom, mlađahnome tijelu
 Da razvije dušu vedru i veselu.
 Slikama Vam kaže, pjesmicom vam javlja,
 Kako je čistoća prvi uvjet zdravlja –
 Govori o suncu, svježem zraku, vodi,
 I o zdravom radu, igri i slobodi!
 Vjeruj ovoj knjizi, slušaj je u svemu,
 Pa ju podaj bratu, sestri, starijemu.
 Pomno gledaj slike!
 Pomno čitaj slova!
 Vjeruj, čedo moje: bit će blagoslova!⁵

U uglazbljenoj verziji pjesme (v. Dodatak, 1. pjesma) nema promjena u tekstu. Mjera je četveročetvrtinska i sastoji se od osam taktova. Pjesma započinje u c-molu, završava u f-molu, a sadrži i akorde za pratnju, kao i ostale pjesme koje slijede. Taktovi se sastoje od osminki i četvrtinki, dakle nema složenijih ritmičkih rješenja.

Pjesma „Tri sestrice male“ daje idiličnu sliku dječje šetnje livadom (Brlić-Mažuranić 2011: 216):

Tri sestrice male poljem prošetale

Tri sestrice male poljem prošetale,
 Oko njih se ljulja žito razdragano,
 Sunce, zrak i lahor kosicu im ljube,
 Pa ih zdravlju, sreći vode potihano.
 Sunce im polaže radost u srdašca,
 Zrak i vjetar daju jakosti i zdravlja,
 A poljana rodna, žitom ovjenčana,
 Kano brižna majka hljebac im pripravlja.

Broj tri može biti protumačen kao simbol Svetoga Trojstva jer pjesnikinja gotovo svim pjesmama promiče duhovne vrijednosti i bogoljublje. U pjesničkim se slikama mogu prepoznati slavonski motivi: „Oko njih se ljulja žito razdragano“, „A poljana rodna, žitom ovjenčana“.⁶ Ti stihovi potiču razvoj tjelesno-kinestetičke inteligencije, odnosno kretanje, zato što opisuju dječju šetnju prirodom i istraživanje njezinih tajni. Također, igrom i druženjem razvija se interpersonalna inteligencija. Važno je djeci predškolske dobi, nakon slušanja pjesme, protumačiti riječi koje možda ne razumiju,

⁵ Pjesme se citiraju prema izdanju u *Sabranim djelima* (Brlić-Mažuranić 2011).

⁶ I. Brlić-Mažuranić rođena je u Ogulinu, a nakon udaje za Vatroslava Brlića otišla je živjeti u Slavonski Brod.

poput „hljebac“ ili „kano“. Pjesma „Tri sestrice“ uglazbljena je u G-duru, sastoji se od trideset triju taktova, a mjera je tročetvrtinska (v. Dodatak, 2. pjesma).

Pjesmom „Malešan je dječak Niko“ Ivana Brlić-Mažuranić zagovara tradicionalne obiteljske vrijednosti: sklad, radišnost, odgoj i iskrenu ljubav prema djetetu (2011: 217):

Malešan je dječak Niko

Malešan je dječak Niko
Godina mu prošla istom,
Ali raste zdrav i snažan
U svom domu skromnom, čistom.

Gledaj soba kakva mu je:
Svijetla, zračna, pometena!
Gledaj ukraj zipke majka
Lijepo, čisto odjevena!

Gle gdje malog Niku diže
Otac radin, trijezan, zdrav
– Ja ti kažem: mali Niko
Bit će momčić kao lav!

Kao preduvjete zdravlja autorica ističe čistoću i higijenu, a pritom je važno da roditelji budu primjer djeci („Gledaj ukraj zipke majka / Lijepo, čisto odjevena; Otac radin, trijezan, zdrav“). Slavljenje života kao neprocjenjivoga dara u ovoj pjesmi osobito dolazi do izražaja. O Ivaninoj motivaciji za dječju književnost Slobodan Prosperov Novak piše (2003: 303):

Majka, ona je opisala arhetipske situacije rađanja. Uspješno je ispričala kozmičku dramu poroda, ispričala ju je kao da je priča za djetu pa dok je većinu njezinih vršnjaka zanimala mitologija smrti, nju je privukla vrijednost života koja je pospremljena u najdubljim slojevima pamćenja.

Pjesma je uglazbljena u F-duru, mjera je četveročetvrtinska, a sastoji se od 12 taktova (v. Dodatak, 3. pjesma).

Pjesma „Tužna slika, što se crniš“ govori o posljedicama grudobolje, tj. tuberkuloze, koja je bila jedan od povoda za nastanak *Dječje čitanke o zdravlju* (Brlić-Mažuranić 2011: 218):

Tužna slika, što se crniš

Tužna slika, što se crniš!
Tužno oko, što te gleda!
Kolka žalost i neznanje,
Kolka patnja, bol i bijeda!
U toj kući zbog neznanja
Grudobolja strašna hara,
Pa od jednog bolesnika
Odmah sedam novih stvara.
Ovdje bi se htjelo reda,
Sunca, svijetla, zraka zdrava,

I sa zdravim da bolestan
Nikada ne spava.

Stihovima dominira sjetan i tmuran ugođaj, stoga što autorica suosjeća s oboljelima od tuberkuloze. Apostrofira činjenicu da se bolest širila velikom brzinom pa je bilo potrebno izolirati oboljele, a kao jedan od uzroka njezina širenja navodi neznanje i propuste u izolaciji i zbrinjavanju oboljelih. Pjesnikinja navodi i kako se bolest može spriječiti, stoga pjesma ima didaktičnu ulogu. Uglazbljena je u f-molu, mjera je četveročetvrtinska, a sastoji se od 12 taktova (v. Dodatak, 4. pjesma).

Na te se stihove nadovezuje pjesma „Grudobolja može zaći“ koja također govori o liječenju oboljeloga od tuberkuloze (Brlić-Mažuranić 2011: 219):

Grudobolja može zaći

Grudobolja može zaći
I u takav čisti dom,
Al će tamo svatko znati
Vladati se prema tom.
Bolesnika umotana
Iznose na svježi zrak,
Jer je svakoj grudobolji
Prvi liječnik sunčev trak.
Kad bolesnik kašljat stane,
Ne će pljuvati na pod,
Jer bi mogo tim zarazit
Brata, sestru, cijeli rod.
Muhe naime tad raznose
Klicu, koja rađa bol,
Ti pokrivaj zato jelo
I od muha čisti stol.

Pjesma govori o tome kako tuberkuloza može zadesiti svakoga, unatoč tomu što vodi brigu o svomemu zdravlju. Navodi se potom kako treba postupati s bolesnikom, tj. daju se upute o liječenju. Skladana je u F-duru, a sastoji se od 16 taktova (v. Dodatak, 5. pjesma). Kao i u prethodnoj pjesmi, djeca će steći zdrave navike učeći o preventivnim metodama i zaštititi zdravlja. Stihovi „Kad bolesnik kašljat stane, / Ne će pljuvati na pod“ djeluju itekako odgojno; uz to što govore o bontonu ističu kako bi se pljuvanjem bolest dodatno širila.

„Kovač Mato ima druga“ zapravo je priča u stihovima sa sretnim završetkom o čovjeku koji se odao piću, kartama i cigaretama (Brlić-Mažuranić 2011: 220):

Kovač Mato ima druga

Kovač Mato ima druga
Koj u krčmi s njime pije,
Samo Mato u tom dimu
Spazio ga odmah nije.
Smrt je naime sjela s Matom
U toj krčmi zadimljenoj,

Pa napija gorku čašu
 Njegvoj djeci rascviljenoj.
 Al je Mato jednog dana
 Opazio druga zlog.
 Prepao se, skočio je,
 Podigao sinka svog.
 Digo sinka, vratio se
 Još za doba kući s njim,
 Ostavio na sve vijeke
 Krčmu, vino, karte, dim.
 Radosno je opet Mato
 Uhvatio zdravi rad –
 Čekić bije, ori viganj:
 Živ i zdrav je Mato sad!

Umjesto da boravi sa svojom obitelji, Mato provodi dane u krčmi i nemilice rasipa imetak. Isprva ne primjećuje da mu se polako prikrada smrt i steže omču oko njega. U trećoj strofi dolazi do obrata jer Mato uviđa da je to što čini loše pa napušta dotadašnji život. Na temelju ove pjesme djeca će steći znanja o štetnosti poroka te uvidjeti da rad čovjeku donosi zadovoljstvo i osigurava egzistenciju. Pjesma se obraća i odraslima, pozivajući ih na odgovornost prema djeci. Smrt je personificirana i predstavljena kao „zao drug“. Ta je pjesma uglazbljena u F-duru, sastoji se od 40 taktova, a mjera je tročetvrtinska (v. Dodatak, 6. pjesma).

Pjesma „Lane moje! Milice!“ zamišljena je kao razgovor između roditelja i djeteta, a njezin je cilj dati napatke za zdrav život (Brlić-Mažuranić 2011: 225):

Lane moje! Milice!
 Lane moje! Milice!
 Sretna si mi Ti,
 Tvoje zdravlje čuvaju
 Prijatelja tri.
 Prvi Ti je prijatelj
 Topli vedri dan,
 Drugi Ti je prijatelj
 Počinak i san.
 Oni su Te amo zvali,
 U ruke Ti cvijeće dali,
 Pa se sada smiješe na Te,
 Tvoj zobunčić zlatom zlate!
 Prijatelj je pako treći,
 Od svih bolji, jači, veći.
 On polaže zlatne žice
 Tuj vrh Tvoje posteljice.
 To je žarko sunašce,
 Što s nebesa sja,
 I razgoni od Tebe
 Bolesti i zla.

A Ti, mala mezimice,
 Dižeš k njemu zjeničice,
 I put sunca duša Tvoja
 Širi mlada krila svoja.

Roditelj ističe da je prvi uvjet zdravlja „topli vedri dan“, drugi „počinak i san“, a treći „žarko sunašće“. I u ovoj je pjesmi istaknuta čovjekova povezanost s prirodom, tj. koliko je važno da dijete boravi na svježem zraku, stoga će djeca najprije vježbati lingvističku inteligenciju, analizirajući tekst, potom glazbenu, pjevajući, te na kraju tjelesno-kinestetičku, primjenjujući autoričine naputke u praksi. Autorica se obraća djetetu s nježnošću i osobitim poštovanjem, stoga je zamjenica „Ti“ napisana velikim slovom. Pjesma je uglazbljena u C-duru, a sastoji se od 48 taktova (v. Dodatak, 7. pjesma).

Uglazbljene pjesme Ivane Brlić-Mažuranić zanimljivo je promatrati s filološkoga aspekta zato što otkrivaju osebujan autoričin stil i težnju da budu što slikovitije i živopisnije. Neki su izrazi arhaični i danas se rijetko rabe („viganj“, „zobun“), a i autoričin stil pisanja pripada nekomu drugomu vremenu, što je razumljivo jer je autorica živjela na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Ivana Brlić-Mažuranić pažljivim je izborom riječi zasigurno željela istaknuti koliko je važno voditi brigu o zdravim navikama djece te motivirati roditelje da se tome istinski posvete. Pritom polazi od stajališta da je odgoj jedan od najvažnijih zadataka društva, iznimno zahtjevan projekt kojemu je cilj izgradnja samosvjesna, dobra i plemenita čovjeka koji će težiti istinskim vrijednostima. Svaka je pjesma poput priče u kojoj su glavni likovi djeca i roditelji, a svojim stihovima autorica nastoji istaknuti vrline te upozoriti na mane i loše navike. Mnoštvo epiteta naglašava važnost poruke koja se prenosi, a česti su dijalozi između autorice i likova, odnosno autorice i čitatelja. Također, pojedini su likovi imenovani: Niko, Mato, Milica. Teorija višestrukih inteligencija Howarda Gardnera može se primijeniti na svaku pjesmu.

Žanrovski gledano, analizirane pjesme mogu se definirati kao dječje pjesme. Heda Gospodnetić (2014) ističe da dječje pjesme često imaju svoja pravila i pokrete, pa se nazivaju i „igre s pjevanjem“. Taj pojam susrećemo i u naslovu priručnika za odgajatelje i roditelje, autorice Josipe Franjić Radulović, *Šareni dan – igre s pjevanjem i pjevanje uz igru* (2012).⁷

Analizirane pjesme, uglazbljene u novije vrijeme, stavit ćemo u kontekst prethodnih dječjih zbirki i usporediti ih s obzirom na izbor stihova, glazbeni izričaj i odnos prema sposobnostima i potrebama dječjega recipijenta.

Prethodnici

Franjo Kuhač i Pjevanka

Franjo Kuhač je 1885. godine objavio zbirku pjesama za učenike osnovne škole, pod naslovom *Pjevanka – sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim*

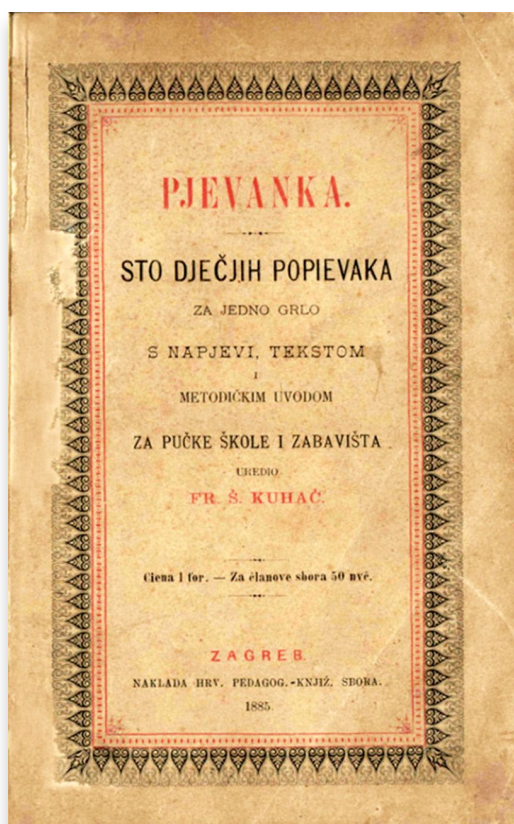
⁷ Knjiga je namijenjena djeci predškolskoga uzrasta, a sadrži CD s pjesmama i matricama.

uvodom. Za pučke škole i zabavišta (Sl. 3.). Zbirku je u Zagrebu tiskao Hrvatski pedagoški-književni sbor. Digitalna inačica izvornika, uključena u Digitaliziranu zagrebačku baštinu Knjižnica grada Zagreba, javno je dostupna. „Zabavište“ je stari naziv za dječji vrtić, stoga je Kuhačeva knjiga namijenjena i predškolskoj djeci, a ne samo osnovnoškolcima. Kuhač smatra da djecu treba podučavati pjevanju narodnih pjesama zato što se tako čuvaju od zaborava, a osim toga su u „narodnih pjesmah pako izrečene nauke čudoredja“ (Kuhač 1885: 2).

U uvodnome dijelu *Pjevanke* Kuhač ističe (1885: 1–2):

Za svaki se učevni predmet – pa tako i za pjevanje pita: zašto se ima u školi predavati i kako? Na prvo pitanje odgovaraju pedagozi, estetiци i glazbenici obično samo s etičnoga gledišta veleć, da pjevanje oplemenjuje srce, (veseleć, tješeć, hrabreć ga), poboljšava ukus, te izpunjuje dokolicu na ugodan način. [...] Ako se u pučkoj školi goji pjevanje, učini se učeniku dobročinstvo za sav njegov viek, jer ako je i školsko pjevanje samo čedna njega umjetnosti, to je ipak umjetnost, te doprinosi mnogo, da čuvstvo djeteta ne podivlja, da se u surovost ne izopači:

„Tko pjeva zlo ne misli“ kaže poslovice naša, a narod naš živi je dokaz, da je tomu tako.

Sl. 3. Prednja strana korica Kuhačeve *Pjevanke* (Kuhač 1885)
 Fig. 3. Front cover of *Pjevanka* [A Songbook] by Franjo Kuhač (1885)

Kuhač smatra da je pjevanje važno za razvoj dišnih putova te da djeca koja redovito pjevaju imaju razvijenija pluća i pravilnije dišu (5).

Autor je zbirku podijelio u ova poglavlja: „Sigre i plesovi“, „Popievke šaljive“, „Popievke osobne i obredne“, „Popievke pričalice“, „Popievke pobožne“ i „Popievke domorodne“. Knjiga obuhvaća 120 stranica, a sadrži 100 pjesama, kao što je spomenuto u naslovu.

Prvo poglavlje, „Sigre i plesovi“, sadrži 19 pjesama, od kojih su neke: „Puž“, „Sliepi miš“, „Svaki je ponešto donio“, „Biber gora“, „Pogreb“, „Paun i kolo“, „Hvatanje“, „Kolo vodi mlado momče“, „Kolo“, „Žmirka (žmura)“, „Turski naklon“ i „Nadpjevanje“. Uz notne zapise često su priložene upute za izvođenje pojedine igre. Primjerice, pjesma „Paun i kolo“ (Sl. 4.) sadrži ove upute (1885: 9–10):

Djeca uhvate se u kolo, a jedno stave u sredinu, koje se zove „paun“, te je nakićeno kitom cvieća ili paunovim perom. Kada kolo pjeva „Paun pase, trava raste“ maša se paun rukama za zemlju, kao da čupa travu; kada pjeva: „Pauna nam noge bole“, uhvati se paun rukama za noge i naginje se, kao da hramlje; uz rieči: „Pauna nam glava boli“, uhvati se paun rukama za glavu, kao da ga boli, itd. – Kada kolo pjeva: „Paun trepti da poleti“, pomahuje paun rukama, kao da bi letio; kada pjeva: „Na čije će dvore pasti?“, pričinja se paun, kao da ga je strielac pogodio, te da bi pred ovu ili onog u kolu pao, ali obično vara sigrače. Kada kolo pjeva: „Koju hoće nakititi?“, stane paun, te promišljava, a tada skoči k jednomu izmedju sigrača, zakiti ga cviećem, te ga time načini paunom.

Pjesma je skladana u e-molu, a kao mjesto podrijetla navedena je Hercegovina. Mjera je dvočetvrtinska, a sastoji se od šest taktova. Premda je pisana u molu, nije tugaljiva ugođaja. Oznaka je za izvođenje vrlo polagano. Ritam je vrlo jednostavan, taktovi se sastoje uglavnom od osminki i četvrtinki, uz dvije šesnaestinke i jednu polovinku.

6. Paun i kolo. Iz Hercegovine.
Pripjev.

Vrlo polagano.

Pa-un pa-se, tra-va ra-ste. Pa-u-ne

moj! pa-u-ne moj! *K. Juž. III. br. 1004.*

Paun pase, trava raste.
Pripjev. Paune moj! paune moj!
 Pauna nam noge bole, *Pripjev.*
 Pauna nam glava boli,
 Pauna nam ledja bole,
 Pauna nam ruke bole,
 Paun' nam se timaruje,
 Paun trepti, da poleti,
 Na čije će dvore pasti
 Kojeg (koju) hoće nakititi?

Sl. 4. Notni zapis pjesme „Paun i kolo“ (Kuhač 1885: 9)

Fig. 4. Score for the song “Paun i kolo” [The Peacock and the Round Dance] (Kuhač 1885: 9)

Posebno je zanimljiva 14. pjesma, naslovljena „Nadpievanje“ (Kuhač 1885: 17–18)⁸ koja je kod nas poznatija pod nazivom „Miš mi je polje popasel“. Pjesma započinje stihom „Ja posijah bjelicu pšenicu“ koji se potom ponavlja u svim strofama, dok se nabrajaju pojedine životinje.⁹ Uputa je za izvođenje „Nešto živahno“, mjera je dvočetvrtinska, a skladana je u G-duru.

Kuhač u nastavku donosi i notni zapis koji je naslovio „Inačica“, u kojemu je pjesma pisana kajkavskim narječjem (1885: 19–20). Druga varijanta donosi različite stihove i mnogo je bliža današnjoj inačici pjesme, od koje se razlikuje u svega nekoliko tonova. Kuhač donosi upute za izvođenje, ističe kako zapjevač (*Vorsänger*) stoji u sredini kola te započinje pjesmu. Oko njega stoji ostatak zbora, poredan u parove. Nakon što zapjevač otpjeva početne stihove, rukom pokazuje na par koji treba nastaviti pjesmu. Ako ne nastave u isto vrijeme ili se zbune, na čelo im se ugljenom stavi oznaka (20–21). Za razliku od prve verzije pjesme, druga je skladana u C-duru, polagano je oznaka tempa, a mjera je također dvočetvrtinska. Usporedimo li tekstove napjeva „Paun leti“ i „Nadpievanje“ s pjesmama Ivane Brlić-Mažuranić, možemo uočiti da obje zagovaraju igru, kretanje, boravak u prirodi, zajedništvo i međusobnu suradnju. Naime, da bi se, u prvome slučaju, djeca zaštitila od bolesti, moraju se informirati i surađivati s odraslima i drugom djecom, dakle, potrebna je komunikacija, a isto je potrebno i za pravilno izvođenje Kuhačevih priloga.

Drugo poglavlje, „Popievke šaljive“, sadrži deset pjesama koje potječu iz različitih krajeva Hrvatske te na duhovit način prezentiraju određene životne situacije i događaje. To su, primjerice, „Zapreka“, „Pietao i lisica“, „Korist od domaćih životinja“, „Pleši, pleši crni kos“ itd.

Prema Kuhačevu navodu, „Pleši, pleši crni kos“ pjesma je koja potječe od ugarskih Hrvata. Uglazbljena je u F-duru, sastoji se od 10 taktova, a mjera je dvočetvrtinska (1885: 40). Pjesma je zamišljena kao dijalog između pjesnika i ptice, a šaljivi se moment odražava već u naslovu. Četirima se strofama razvija priča o plesu, a prisutni su elementi nadnaravnoga s obzirom na to što se životinje ponašaju kao ljudi, odnosno sviraju i plešu. Uputa je za izvođenje polagano, ali ne odviše. Melodija je vrlo jednostavna i lako pamtljiva. Prva su četiri takta poletnija i brža, a druga četiri sporija. Uz pjesmu djeca mogu izvoditi određene plesne pokrete, a mogu napraviti i čitav igrokaz tako da se podijele u uloge: kos, konji, volovi, djevojčica Evica, lisica i medvjed. Pritom mogu svirati određene instrumente i oponašati različite zvukove. U usporedbi s pjesmama Ivane Brlić-Mažuranić, pjesma će djelovati odgojno zato što razvija pozitivan odnos prema domaćim životinjama, ali i plesu, odnosno kretanju koje je dobro za zdravlje.

⁸ Budući da je knjiga dostupna na mrežnim stranicama projekta Digitalizirana zagrebačka baština Knjižnica grada Zagreba <<http://kgzdz.arhivpro.hr/index.php?search=2&paging=1&query=kuha%C4%8D>>, ovdje ne prenosimo sve opisane primjere.

⁹ Danas su poznate pjesme „Ja posijah lan“ i „Ja posijah repu“. Pavel Rojko (2004) navodi obje pjesme kao građu za nastavu Glazbene kulture. Pjesmu „Ja posijah lan“ navodi kao primjer na 52. str., u tablici pod nazivom „Pjevanje“. „Ja posijah repu“ navodi kao primjer na 57. str., u tablici pod nazivom „Folklorna glazba Posavine“.

Treće poglavlje, čiji je naslov „Popievke osobne i obredne (Obredne uz koje se nešto čini)“, sadrži 23 pjesme, a neke su od njih „Kuća“, „Mladi zanatlija“, „Djetinja radost“, „Mladi vojnici“ i „Dobro jutro“. Pjesma „Dobro jutro“ (Kuhač 1885: 60–61) potječe iz Slavonije, uglazbljena je u F-duru, a mjera je tročetvrtinska. Sastoji se od osam taktova, a posljednja četiri se ponavljaju. Oznaka je za izvođenje je vrlo polagano. Pjesma govori o djetetovu odnosu prema roditeljima, njihovoj međusobnoj komunikaciji i pristojnome ophođenju. Stihovi su vrlo topli i nježni, dijete umiljato tepa svojim roditeljima obraćajući im se deminutivima „mamice“ i „tatice“. Zanimljiva je usporedba s pjesmama I. Brlić-Mažuranić zato što se u ovoj pjesmi dijete obraća roditeljima, dok je u *Dječjoj čitanki* obrnuto, autorica se obraća djeci.

Četvrto je poglavlje Kuhač naslovio „Popievke pričalice (u kojih se nešto pripovieda uz pouku)“. To su, primjerice, pjesme „Zlatna ptičica“, „Tri djevojčice“, „Ovčar“, „Ruža i ljubica“, „Pčela“, „Ustaj!“, „Mala prelja“ i „Dvie ptice“. Kuhaču je, kao pedagogu, zacijelo bilo iznimno važno da pjesmom prenese određenu poruku ili podsjeti na neke trajne, općeljudske vrijednosti. Prva je pjesma u četvrtome poglavlju „Zlatna ptičica“ (Kuhač 1885: 68), poznata i pod naslovom „Plakala mala Vidica“ (kada donosi notni zapis, Kuhač je naslovljuje kao „Zlatna ptičica“, dok u sadržaju stoji „Plakala mala Vidica“). Pjesma potječe s Hvara. Uglazbljena je u C-duru, mjera je troosminska, a sastoji se od 16 taktova. Govori o odnosu između čovjeka i životinje, u ovome slučaju djevojčice i ptice. Ptica pronalazi uplakanu djevojčicu te ju pjesmom nastoji utješiti, u čemu na kraju uspijeva, jer je dijete zaspalo. Primjer je to u kojem imamo „glazbu unutar glazbe“, odnosno ptičji pjev dio je sadržaja uglazbljene pjesme. Posljednja se strofa odnosi na fizički opis djevojčice te autor ističe da je Vidica ljepša od ptice. Ova je pjesma prikladna za djecu predškolske dobi zato što potiče pozitivan stav prema životinjama, pokušavajući navesti djecu na to da ljudi i životinje žive u zajedništvu, a ne neprijateljstvu. Također, posebno se naglašava ljepota ptičjega pjeva koji djeluje smirujuće i opuštajuće.

Za pjesmu „Mala prelja“ (Kuhač 1885: 83) Kuhač kaže da potječe iz Hrvatskoga primorja. Pjesmu pod istim naslovom, ali drugačije melodije i teksta donosi i Vilko Novak u svojoj *Pjevanki* (1904: 35). Tu je pjesmu Kuhač u sadržaju naslovio „Vrti se, vrti, vretenko moja“. Uglazbljena je u C-duru, mjera je dvočetvrtinska, a sastoji se od 16 taktova. Potiče djecu na marljivost i radišnost, kao i brojne pjesme Ivane Brlić-Mažuranić. Ponavljanjem stihova „Vrti, se, vrti“ postiže se ritmičnost i tečnost pjesme. Jedna od pouka jest da se iskoristi dan (motiv *carpe diem*) te da se upornim i predanim radom postižu najviši ciljevi.

Zanimljiva je i pjesma „Dvie ptice“ (Kuhač 1885: 82–83), za koju Franjo Kuhač navodi da potječe iz Slavonije. Autor je teksta Petar Preradović, a jedan od uglazbljivača Vatroslav Lisinski. Notni se zapis nalazi u njegovoj zbirci *Popijevke/Lieder* koju je 2009. objavila Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Tekstovi se ponešto razlikuju, i to u drugoj i trećoj strofi. U Kuhačevoj zbirci druga strofa, nakon uvodnoga stiha „Reče njojzi morska ptica“ glasi (1885: 83):

Kako možeš pjevat milo,
U pustinji ovoj suhoj,
Gdje ni kapi vode nema?

Isti fragment kod Lisinskoga glasi (2009: 37):

Kako možeš pjevat tužna
U pustinji ovoj suhoj,
Gdje ni kapi vode nema.

Treća se strofa također razlikuje. Kuhač nakon uvodnoga stiha „Al govori kosovica:“ donosi ovaj tekst (1885: 83):

Pjevahu i moji stari
U istome ovom gaju
Tol veselo ko u raj.

Lisinski donosi ovaj tekst (2009: 38):

Pjevahu i moji stari
U istome ovom gaju.
Domovina, kakva bila,
Rođenom je sinku mila.

Verzija iz Kuhačeve zbirke uglazbljena je u D-duru, mjera je četveročetvrtinska, a oznaka za izvođenje umjereno. Lisinski je pjesmu uglazbio u As-duru, mjera je također četveročetvrtinska a oznaka je za izvođenje *andante con portamento* što znači ‘umjereno i klizeći’ (od tona do tona). Njegova je inačica iznimno zahtjevna i predviđena je za učenike i studente solo pjevanja. Za djecu predškolske i osnovnoškolske dobi mogla bi biti prezahtjevna.

Pjesma je metafora za nadu i optimizam jer poručuje da nikada ne treba klonuti duhom, već čovjek i u najtežoj situaciji treba pronaći snage i boriti se. Također, pjesma govori o čežnji za rodnim krajem i domovinom koja je utkana u dijalog dviju ptica. Budući da je Ivana Brlić-Mažuranić iznimno voljela svoju domovinu, tekst ove pjesme može se povezati s njezinim literarnim radom, pogotovo s *Pričama iz davnine* u kojima je obilno crpila motive iz hrvatske mitologije. Dvoje djece može izvesti tu pjesmu interpretirajući likove, morską pticu i kosovicu, te tako razvijati i interpersonalnu inteligenciju.

Peto poglavlje nosi naslov „Popievke pobožne“, a sadrži pjesme: „Legoh spati Boga zvati“ („Molitva kad se ide spavati“),¹⁰ „Siromasi k misi idu“ („Siromasi i bogati“), „Tko u polju i u gori“ („Cvieće“), „Iz daleka neba“ („Božja providnost“), „Poručila Božićeva majka“ („Božić ide“ ili „Kad se ženi jasna mjesečina“) i „Anđel Božji čuvar svieta“ („Teško je Boga naći“). Pjesme objavljene u petome poglavlju opisuju molitve i vjerske običaje. Zanimljiva je pjesma „Siromasi i bogati“ koja počinje stihom „Siromasi k misi idu“ (Kuhač 1885: 99–100). Opisuje razlike između siromašnih i bogatih te ujedno podsjeća na vječnu pravdu, s obzirom na to da se ona na Zemlji vrlo rijetko postiže. Mjera je dvočetvrtinska, a pjesma je uglazbljena u D-duru. Ističe se kako siromašni ljudi redovito idu na misu, dok bogataši provode vrijeme u krčmi, zbog čega će na drugome svijetu biti kažnjeni („Prenite se, bogataši, / Jer će strt vas griesi vaši!“). Ova se pjesma može usporediti s pjesmom „Kovač Mato ima druga“ Ivane Brlić-Mažuranić, u kojoj autorica

¹⁰ U zagradi je naslov pjesme onako kako je zapisan unutar samoga poglavlja, a prvi je naslov iz sadržaja, a tako i u nastavku.

opisuje nedaće koje donosi redovito opijanje kovača Mate zato što ga ta loša navika vodi u propast. Pomoću ove će pjesme djeca uvidjeti kako novac ne treba uludo rasipati, već trošiti razumno i ciljano. Skromnim i poštenim životom steći će ugled i poštovanje te vječnost. Pjesma aludira na ulomak iz Matejeva Evandjelja u kojem Krist govori o tome kako će oni koji na ovome svijetu trpe nedaće biti nagrađeni za svoju žrtvu (Matej 5, 1–12).

Šesto, posljednje poglavlje Kuhač je naslovio „Popievke domorodne“. Neke su od pjesama koje se nalaze u njemu „Još Hrvatska ni propala“, „Gore nebo visoko“ („U barki“) i „Ljepa naša domovino“ („Hrvatska domovina“). Domoljublje je za Kuhača jedna od temeljnih vrlina, stoga smatra da djecu treba odmalena poticati da ga njeguju. Neke od izdvojenih pjesama su budnice, a u svoje su ih pjesmarice uvrštavali i drugi autori.

Pjesmu „Još Hrvatska ni propala“ (Kuhač 1885: 107–108) napisao je Ljudevit Gaj, a uglazbio Ferdo Livadić. Kuhač ne navodi ni pjesnika ni skladatelja, već samo ističe da pjesma potječe iz Hrvatske. Mjera je dvočetvrtinska, tonalitet je D-dur, a uputa za izvođenje *andante agitato* što znači ‘umjereno i odlučno, ne opuštajući se’.

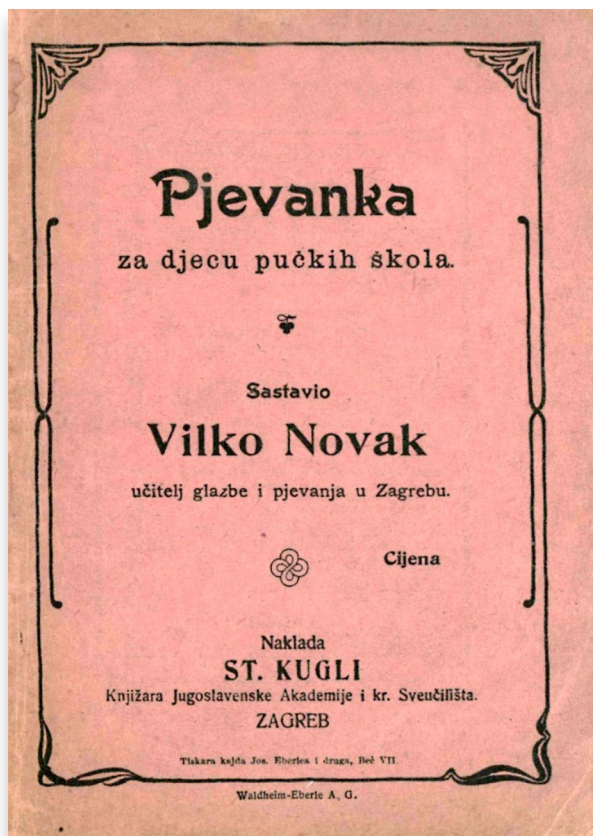
Pjesma „U barki“ (Kuhač 1885: 109–110) uglazbljena je u D-duru, mjera je četveročetvrtinska, izvodi se poput koračnice, a Kuhač navodi da potječe iz Slavonije. Istu pjesmu u svojoj *Pjevanki* donosi Vilko Novak (1904: 16) koji kao autora teksta navodi Antuna Nemčića, a kao skladatelja Franju Pokornoga. Uglazbljena je u B-duru, melodije se razlikuju, a tekst je isti, osim što Kuhač donosi četiri, a Novak tri strofe. Pjesma govori o mornaru koji se nalazi daleko od svoje domovine i nada se povratku. Stihovi su poput ode, pjesnik se divi ljepotama domovine. Premda ne kritizira strani svijet, ipak ističe da se u njemu ne snalazi jer ne poznaje ljude niti jezik. Svjestan je da je njegova sudbina neizvjesna, stoga se u zadnjoj strofi obraća buri, personificirajući je i moleći da, ako ne preživi, prenese njegove pozdrave domovini. Premda je ova pjesma pomalo tugaljiva i nostalgična, djeca će s pomoću nje naučiti zašto je važno cijeniti i voljeti svoju domovinu te koliko su kultura i običaji važni za izgradnju osobnosti i cjelokupne ličnosti.

Posebno je važno to što Kuhač donosi tekst pjesme „Ljepa naša domovino (Hrvatska domovina)“ (1885: 112–113), budnice Antuna Mihanovića koja je 1835. godine objavljena u desetome broju *Danice* pod naslovom „Hrvatska domovina“. Uglazbio ju je Josip Runjanin 1846., a 1891. proglašena je hrvatskom himnom. Želim naglasiti kako ju je Kuhač uvrstio u svoju pjesmaricu šest godina prije nego što je proglašena himnom, uočivši njezinu važnost za odgoj budućih generacija. Zanimljivo je što Kuhač ne navodi niti autora stihova niti skladatelja, već je zapisao: „Napjev ne zna se od koga je“ (1885: 112). Verzija koju donosi uglazbljena je u A-duru, mjera je četveročetvrtinska, a oznaka za izvođenje polagano. Kao tekst himne uzete su prve dvije i posljednje dvije strofe.

Vilko Novak i njegova *Pjevanka*

Vilko Novak 1904. godine objavljuje zbirku pjesama pod naslovom *Pjevanka: za djecu pučkih škola* (Sl. 5.).¹¹ Novak je bio učitelj glazbe i pjevanja, a u uvodu zbirke ističe (1904: 2):

¹¹ Kuhač i Novak rabe izraz „pjevanka“, a i suvremeniji autori također rabe taj izraz. Primjerice, Nikša Njirić svoj je priručnik iz 1992. godine naslovio *Pjevanka: priručnik za učitelje: s metodičkim uputama za nastavu glazbene kulture u prvom, drugom i trećem razredu osnovne škole*.

Sl. 5. Prednja strana korica Novakove *Pjevanka* (1904)
 Fig. 5. Front cover of *Pjevanka* [A Songbook] by Vilko Novak (1904)

U pučkim se školama, gdje su djeca u najnježnijoj dobi, kad je grlo čovječje najosjetljivije, doslije slabo pazilo na izbor zgodnih popijevaka po sadržini, pravilnom akcentuiranju, a po gotovo što je najvažnije po glasovnom opsegu njihovu. Za to sam odlučio da sastavim zbirku popijevaka, koja će, nadam se, svim ovim zahtjevima zadovoljavati. Držao sam zgodnim, da čitavu zbirku podijelim poradi boljega prijedgleda u četiri odsjeka prema godišnjim dobama.

Kao što je vidljivo iz uvodnih riječi, Novak je zbirku podijelio prema godišnjim dobima, a početna je pjesma „Saziv Duha svetoga“.¹² Zbirka obuhvaća 41 stranicu.¹³ Novak ističe važnost usklađivanja dječjih pjesama s dječjim glasovnim mogućnostima,

¹² Vilko Novak, kao i Ivana Brlić-Mažuranić, ističe tradicionalne vrijednosti, kao što su vjera, ljubav i domovina. Brlić-Mažuranić u početnoj pjesmi ističe: „Poslušajte, djeco: ova knjiga veli, / Da se Bog i svijet dječici veseli“ (2011: 215), a Novak na početku svoje zbirke donosi pjesmu u kojoj se moli za zagovor Duha Svetoga te se „moli Zdravo Marija“ (2008 [1904]: 8).

¹³ Zbirka je dostupna na poveznici <<http://kgzdzb.arhivpro.hr/index.php?search=2&paging=1&query=no vak>>.

kako bi djeca mogla lakše njima ovladati. Smatrao je da se do tada premalo pažnje posvećivalo sadržaju pjesama, što znači da je svjestan činjenice da tekstovi pjesama igraju veliku ulogu u oblikovanju dječje psihe. Budući da je zbirku namijenio školskoj djeci, odabrao je pjesme koje odlikuju malo složeniji ritmovi, sa šesnaestinkama. Za usporedbu, uglazbljene pjesme I. Brlić-Mažuranić nemaju šesnaestinke, već samo četvrtinke i osminke.

Novakova zbirka sadrži uglazbljene pjesme književnika poput Rikarda Jorgovanića („Jeli“), Petra Preradovića („Veselje mladosti“, „Sunce zađe“), Antuna Nemčića („U barci“), Augusta Šenoe („Zvijezdice“), Antuna Mihanovića („Mio ti je kraj“, „Lijepa naša domovino“), Ivana Trnskog („Oj talasi“, „Mornarska“), Augusta Harambašića („Badnjak“) i Ljudevita Varjačića („Žetva“, „Lastavicam“, „Jesenska“, „Mlado đaće“, „Mlada prelja“, „Ja sam đak“, „Lovačka pjesma“, „Majci“, „Mala švelja“). Za nekoliko pjesama Novak navodi da su iz „Truhelkine zbirke“, odnosno zbirke Ante Vjenceslava Truhelke¹⁴ (to su pjesme: „Šumica“, „Pobuđivanje na marljivost“, „Prazna tikva i prazan klas“, „Mala prelja“, „Poslušnost“ te „Mirno, tiho“).

Uglazbljene pjesme poznatih hrvatskih književnika pokazuju da su oni imali istančan osjećaj za ritam i muzikalnost koji su skladatelji prepoznali. Te pjesme, među kojima se nalazi i hrvatska himna, nisu pisane isključivo s ciljem uglazbljivanja, već su pojedini skladatelji te pjesme ukajdili s određenim vremenskim odmakom.¹⁵ Uglazbljivači pojedinih pjesama u Novakovoj zbirci bili su Vatroslav Lisinski, Vilko Novak, Ivan pl. Zajc, Franjo Pokorni i Vatroslav Kolander.

Pjesme Ljudevita Varjačića svojevrsne su prethodnice pjesmama Ivane Brlić-Mažuranić, po tome što potiču djecu na učenje i rad. Čak dvije pjesme tematiziraju školu i učenje – „Mlado đaće“ i „Ja sam đak“. Pjesma „Mlado đaće“ (Novak 1904: 28) pisana je u prvome licu jednine i pozitivno govori o školi, učenju i radnim navikama. Također, govori o ljubavi i poštovanju prema domovini („Milo mi je ime, ime sveto: dom / to me majka uči štovat brigom svom“).

Skladatelj pjesme „Mlado đaće“ nije naveden u notnome zapisu. Pjesma je skladana u C-duru, mjera je dvočetvrtinska, a sastoji se od 12 taktova. Oznaka je za izvođenje veselo, a dinamika je *mezzoforte*. Pjesma daje pozitivnu sliku o školi, učenju i stjecanju znanja, ističe pojedine vrline kao što su marljivost, ustrajnost, potiče domoljublje i ljubav prema glazbi („Rado pjevam pjesme, to je slast mi sva; a tko lijepo pjeva, taj ne misli zla“).

Pjesmu „Ja sam đak“ (Novak 1904: 31) uglazbio je Ivan pl. Zajc. Uglazbljena je u D-duru, sastoji se od 24 takta, a oznaka je za tempo umjereno i brzo. Oznake se

¹⁴ Ante Vjenceslav Truhelka objavio je 1859. u Pragu pjesmaricu pod naslovom *100 pesmah za porabu školsku, crkvenu i domaću*. Ista je pjesmarica objavljena 1866. godine u Zagrebu, u dvama primjercima. Truhelka se bavio crkvenim pjevanjem, a svirao je orgulje i glasovir. Pjesmarice se čuvaju u Hrvatskome državnome arhivu u Zagrebu. Izvor: <http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=1134>.

¹⁵ Primjerice, „Lijepu našu“ uglazbio je Josip Runjanin 1846. godine, a prvi put je objavljena 1835. godine u *Danici*.

za dinamiku, *forte* i *piano*, izmjenjuju. Pjesma je napisana u prvome licu jednine, a govori o neustrašivu dječaku koji ističe svoju hrabrost i junaštvo, premda u pojedinim stihovima Ljudevit Varjačić to prenaglašava. Posebno izdvajam stih: „mačem mašem, glave sječem“. Unatoč tomu, pjesma je vedra i vesela.

Druge Varjačićeve pjesme populariziraju nekadašnje profesionalne poslove, poput šivanja i pranja, a to su pjesme „Mala švelja“ i „Mala prelja“. Iz današnje perspektive te se pjesme ne moraju odnositi isključivo na zanimanja, već na svakodnevne kućne poslove i mogu se kvalitetno iskoristiti u vrtiću i osnovnoj školi, zato što afirmiraju ljubav prema onome što se radi.

Vilko Novak uglazbio je pjesmu Ljudevita Varjačića, „Mala švelja“ (Novak 1904: 36), u C-duru. Mjera je dvočetvrtinska, uputa za izvođenje brzo, a sastoji se od dvadeset četiriju taktova. Oznake su za dinamiku *forte* i *piano*. Kao u pjesmi „Mala prelja“ (Novak 1904: 35) i ovi stihovi ističu marljivost i radišnost kao istinske vrline. Govore o djevojčici koja igrajući se svladava vještinu šivanja, što se može vrlo dobro primijeniti u vrtićima.

„Mala prelja“ jedna je u nizu pjesama koje je uglazbio Ivan pl. Zajc (Novak 1904: 29). Pjesma je uglazbljena u C-duru, sastoji se od 14 taktova, s uputom za izvođenje okretno. Dinamika je *mezzoforte* (od prvoga do devetoga takta) i *forte* (od devetoga do posljednjega takta). Pjesma je pisana u prvome licu, a opisuje posao djevojčice koja pere odjeću i nastoji u tome biti što spretnija i vješija. Pojedini su taktovi označeni posebnim naglaskom.

Temom/sadržajem od ostalih pjesama odudara pjesma Petra Preradovića „Sunce zađe“ zato što govori o prolaznosti života, a njezini originalni stihovi glase (1851: 26):

Lako noć!

Sunce zadje, mrak proteže
Po obzoru svoju moć;
Sanak spušta svoje mreže
I sve hvata – lako noć!

Opet jedan danak prodje,
Kao što će i svi próc,
Dozvati ga nitko odje
Već nemože – lako noć!

Dan za danom tako gine,
Motajuć nam život próc,
I posljednji dok nemine
I smrt reče: lako noć!

Preradović je ispod naslova stavio napomenu: „U glasbu stavio gosp. V. Lisinski“ (Preradović: 26). Pjesma govori o izmjeni dana i noći, govoreći zapravo o ljudskome životu, koji polako odmiče, sve dok ne dosegne svoju puninu, a potom se gasi. Slikovito je dočarana ljudska prolaznost, simbolom izlaska i zalaska Sunca. Svaki je dan poput rađanja, a noć poput umiranja. Djeci se tom slikom može dočarati čitav ljudski život te

im se može sugerirati da iskoriste svaki dan kako bi naučili nešto novo. Pjesmu je pod naslovom „Sunce zađe“ uglazbio slovenski skladatelj Gustav Ipavec (Novak 1904: 33–34).¹⁶ Uglazbljena je u F-duru, mjera je šestosminska, a sastoji se od 12 taktova, od kojih se posljednjih šest ponavlja. Pjesma govori o prolaznosti vremena, o tome kako je ljudski život samo prolazna stanica i poručuje da ćemo jednoga dana svi napustiti ovaj svijet. Koristi se simbolikom izmjene dana i noći za rađanje odnosno smrt. Uputa je za izvođenje lagano jer je riječ o uspavanki.

Pjesmu „Lastavicam“ (Novak 1904: 5) uglazbio je Đuro (Gjuro) Eisenhuth. Uglazbljena je u F-duru, a mjera je dvočetvrtinska. Sastoji se od 12 taktova i četiriju strofa. Oznaka je za dinamiku *f*, odnosno *forte* što znači ‘glasno’. Pjesma opisuje dolazak proljeća koje najavljuju lastavice, a u skladu je s time i uputa za izvođenje – veselo. Pjesnik im želi dobrodošlicu, raduje se njihovu dolasku te ujedno potiče ljude da se probude, odnosno da se „ljudstvo od sna prene“. Posljednja se strofa može protumačiti kao buđenje hrvatskoga naroda – „Ah nijedna ne ostavi / našeg roda hram, / nek u njemu vijek boravi / pramaljeća plam!“

Pjesmu „Jeli“ (Novak 1904: 8) uglazbio je Ivan pl. Zajc, u C-duru, mjera je šestosminska, a sastoji se od 19 taktova i dviju strofa. Dinamika se izmjenjuje od *mf* (*mezzoforte* – ‘srednje glasno’) – do petoga takta, potom peti i šesti takt treba pojačati, a sedmi i osmi stišati. Trinaesti, četrnaesti, petnaesti i šesnaesti takt treba izvesti tiho (*piano*), a posljednja tri glasno (*forte*). Uputa za izvođenje jest živo. Stihovi od 12. do 19. takta ponavljaju se u objema strofama. Pjesnik se obraća jelki, koja je personificirana, odnosno predstavljena kao njegov sugovornik. Naziva ju sestricom i izražava svoje tople osjećaje prema njoj.

Pjesmu Petra Preradovića „Veselje mladosti“ (Novak 1904: 10) uglazbio je Vatroslav Lisinski, u C-duru, sastoji se od 18 taktova i triju strofa, a mjera je četveročetvrtinska. Oznake su za izvođenje veselo i lagano. Oznaka je za dinamiku glasno (*f*) odnosno vrlo glasno (*ff*). Ova je pjesma oda mladosti koja je prikazana kao vrijeme bezbrižnosti, lišeno briga i problema, što i priliči dječjoj dobi.

Pjesmu „Oj talasi“ (Novak 1904: 15) Ivana Trnskoga uglazbio je Vatroslav Lisinski u B-duru. Mjera je šestosminska, a pjesma se sastoji od 18 taktova. Dinamika se mijenja iz *piano* (od prvoga do sedmoga takta) u *mezzoforte* (od sedmoga takta do kraja). Pjesma opisuje tegoban i mukotrpan život mornara koji se često nalazi u neposrednoj pogibelji, ovisno o nepredvidivu moru. Mornar vodi dijalog s valovima, a ujedno moli vjor da ne dolazi i ne potapa njegovu lađu. Druga je strofa zahvala Bogu za sva dobročinstva kojima ga je obdario.

Pjesmu Antuna Nemčića „U barci“ (Novak 1904: 16) uglazbio je zagrebački violinist i skladatelj Franjo Pokorni (1825. – 1859.). Pjesmu su također obradili

¹⁶ U Novakovoj zbirci objavljene su dvije verzije/inačice ove pjesme. Za prvu je kao autor naveden Gustav Ipavec (Novak 1904: 33–34), dok je za drugu verziju (34–35) navedeno da je iz Truhelkine zbirke. Pjesma je pod naslovom „Sunce zađe“ objavljena i 1909. godine u zbirci *Pjesmarica za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji. Izdanje za učitelje s kajdama* (72). Ta je pjesmarica kompilacija do tada izdanih pjesmarica, koja uključuje Kuhačevu i Novakovu pjesmaricu. U uvodu se naglašava: „Pjesmom i glazbom izjavljuju se i pobuđuju različna čuvstva: estetska, religijska, patriotska i etička. Zato svaki narod – pa i najnekulturniji – svojim načinom goji pjesmu“ (1909: 1).

„Najbolji hrvatski tamburaši“ u aranžmanu Josipa Ivankovića i nalazi se na glazbenome albumu *Horvatska domovina* pod nazivom „Domovini“ (1990).¹⁷ Pjesma je uglazbljena u B-duru, mjera je šestosminska, a sastoji se od 12 taktova. I ova pjesma, poput pjesme „Oj talasi“ govori o životu mornara i njegovoj nostalgiji za domovinom u trenucima kada je kilometrima udaljen od nje. Oznaka je za dinamiku *mezzoforte*, a posljednja se četiri takta ponavljaju.

Pjesmu „Žetva“ Ljudevita Varjačića (Novak 1904: 19) uglazbio je Vilko Novak, u B-duru. Mjera je dvočetvrtinska, a oznaka za izvođenje veselo. Pjesma se sastoji od 20 taktova, oznaka je za dinamiku *forte*. Stihovi opisuju vrijeme žetve koja ima posebno mjesto u hrvatskoj tradiciji i kulturi. Tom se prigodom obično okuplja mnoštvo ljudi te se zajednički obavlja taj nimalo lak posao. Religiozni motiv provlači se pjesmom kao motiv zahvale Bogu za dobar urod, od kojega će se potom praviti kruh koji pak omogućuje život i blagostanje.

Pjesma Augusta Šenoa „Zvijezdice“ (Novak 1904: 23) poslužila je kao nadahnuće skladatelju Karlu Pienti (1869. – 1902.) za uglazbljivanje i stvaranje interdisciplinarnoga djela. Pjesma je uglazbljena u B-duru, sastoji se od 16 taktova. Pienta je u ovoj pjesmi prepoznao uspavanku, stoga je uputa za izvođenje veoma lagano. U jedanaestome taktu tempo postaje brži, dok su petnaesti i šesnaesti laganiji. Oznaka je za dinamiku *mezzoforte*. Pjesma je zanimljiva s pravopisnoga aspekta zato što su riječi „zvezdice“ i „dječje“ zapisane kao „zvizdce“ i „dječije“. Sjajne i blještave zvijezde Šenoa je usporedio s dječjim očima koje su iskrene, čiste, nepatvorene, neiskvarene, pune životnoga zanosa i nepomućene sreće. Dječja je duša potpuno nevinna i neokaljana ništavilom i kaljužom ovoga svijeta i treba ju čuvati i cijeniti iznad svega.

Plodonosni skladatelj i jedan od najvažnijih sudionika ilirskoga pokreta, Ferdo Livadić, ukajdio je stihove Antuna Mihanovića „Mio ti je kraj“ (Novak 1904: 24). Pjesma je lirski i domoljubna, uglazbljena u F-duru, a sastoji se od 28 taktova. Mjera je dvočetvrtinska, a upute su za izvođenje umjereno (od prvoga do dvadeset petoga takta) te lagano (od dvadeset šestoga do dvadeset osmoga takta). Oznake su za dinamiku *mezzoforte* i *piano*. Mihanovićeve su stihovi vrlo slikoviti, koloristični i sugestivni. Pjesma se sastoji od dviju strofa koje su izrazito tople i prozračne, odišu nježnim osjećajima prema rodnome kraju te potiču čitatelja na preispitivanje vlastitih emocija prema zavičaju. To se posebno ističe u stihu u kojem pjesnik postavlja sljedeće pitanje: „Nije l' ti mio?“ Ova je pjesma, poput „Horvatske domovine“, pisana u skladu s tendencijama ilirskoga pokreta koji je težio jezičnomu i političkomu ujedinjenju Hrvata. Izvedeci ovu pjesmu, djeca mogu razviti snažnije emocije prema zavičaju te naučiti kako ga poštovati i njime se ponositi. Izuzetno je važno njegovati svoje korijene i poznavati kraj iz kojega potječemo, stoga je pjesma „Mio ti je kraj“ izvrstan materijal za predškolsku i školsku djecu.

Pjesmu „Mornarska“ Ivana Trnskoga (Novak 1904: 24) uglazbio je Ivan pl. Zajc. Pjesma je poznata i po prvim stihovima „Desni vjetar, eto dunu“. Uglazbljena

¹⁷ Zvučni zapis dostupan je na poveznici: <<https://www.youtube.com/watch?v=yNcc-5kzYVg>>.

je u C-duru, mjera je šestosminska, a oznaka za izvođenje umjereno. Dinamika je *mezzoforte* (od prvoga do trideset i trećega takta) i *piano* (od trideset i trećega do četrdesetoga takta), a pjesma se sastoji od 40 taktova. Stihovi od trideset i trećega do posljednjega takta ponavljaju se u objema strofama. I u ovoj je pjesmi tema mornarski život, odnosno odlazak iz rodnoga kraja. Pjesma se simbolično referira na političko stanje u Hrvatskoj u 19. stoljeću, koje je prepuno previranja i sukoba. Desni vjetar označava povoljni trenutak za plovidbu, odnosno odlazak u neku bolju budućnost, dok se prilike u domovini ne poboljšaju, tj. dok ne dođu bolja vremena.

Pjesmu „Jesenska“ (Novak 1904: 26) ukajdio je Vatroslav Kolander, a stihotvorio Ljudevit Varjačić. Mjera je šestosminska, a tonalitet C-dur. Pjesma je oda jeseni i njezinim šarolikim plodovima, sastoji se od 12 taktova, a oznaka je za dinamiku *mezzoforte*. Stihovi su, kao što ističe uputa za izvođenje, izrazito veseli i optimistični, uz veličanje jeseni odaje se počast Bogu i Njegovim dobročinstvima te se ističe kako bez Njega ništa ne bi postojalo. Točnije, On je izvor života na Zemlji i najzaslužniji za bogatstvo koje posjeduju hrvatski krajevi.

Vatroslav Lisinski uglazbio je pjesmu Ljudevita Varjačića „Lovačka pjesma“ (Novak 1904: 31–32) u C-duru. Mjera je šestosminska, a sastoji se od 16 taktova. Zadnja četiri takta ponavljaju se u svim trima strofama. U uputi je istaknuto da se pjesma izvodi poput koračnice, a oznaka je za dinamiku *forte*. Pjesma opisuje lovački život i ima edukativnu ulogu zato što djecu pobliže upoznaje s lovačkom svakodnevicom.

Jedna od najljepših budnica svakako je pjesma „Horvatska domovina“, odnosno „Lijepa naša domovino“ (Novak 1904: 32) koja je 1891. godine proglašena hrvatskom himnom. Postoje brojne obrade te pjesme, a u *Pjevanki* se nalazi njezin notni zapis u G-duru. Autor je teksta Antun Mihanović, a uglazbljivač Josip Runjanin. Mjera je četveročetvrtinska, a uputa za izvođenje veličanstveno, što i priliči himni. Pjesma se sastoji od 16 taktova, a oznaka je za dinamiku *piano*. Zadnjih se osam taktova ponavlja. Pjesma potiče domoljublje i rodoljublje, a s obzirom na to da je poznavanje državne himne dio opće kulture, poželjno je da ju djeca svladaju već u predškolskoj dobi. Ovaj se tekst ponešto razlikuje od službene verzije himne. Prva je razlika u stihovima: „Stare slave djedovino, / daj, o Bože, časna bila“. Današnji stihovi glase: „Stare slave djedovino, / da bi vazda sretna bila“. U drugoj se strofi razlikuju ovi stihovi: „Teci Savo, Dravo teci, / ni ti Dunaj silu gubi“ – „Teci Dravo, Savo teci / nit’ ti Dunav silu gubi“, potom „Kud li šumiš svijetu reci“ – „Sinje more svijetu reci“ te „Dok mu tijelo grob sakrije“ – „Dok mu mrtve grobak krije“.

Pjesmu Ljudevita Varjačića „Majci“ (Novak 1904: 33) uglazbio je Ivan pl. Zajc, u D-duru. Mjera je četveročetvrtinska, sastoji se od 11 taktova i triju strofa. Oznake su za dinamiku *mezzoforte* i *forte*, uputa za izvođenje umjereno, a zadnja se četiri i pol takta ponavljaju. Pjesma je prikladna za izvođenje povodom Majčina dana, zato što ističe nježna i topla čuvstva prema majci, nositeljici života.

Pjesmu „Badnjak“ Augusta Harambašića (Novak 1904: 38) uglazbio je Vilko Novak, u C-duru. Pjesma se sastoji od 16 taktova i dviju strofa, a uputa je za izvođenje

lagano. Posljednja se četiri takta ponavljaju. U sedmome taktu javlja se modulacija – iz C-dura prelazi se u e-mol. Oznaka je za dinamiku *piano*. Stihovi govore o pripremama za Badnju večer odnosno Kristovo rođenje. Harambašić je naglasak stavio na ljudsku skromnost i jednostavnost, vrline koje su sveopće i bezvremenske. Iz tih će stihova djeca naučiti kako materijalno blagostanje nije osnovni preduvjet za postizanje istinske ljudske sreće.

Općenito govoreći, svaka pjesma šalje određenu poruku, neovisno o tematici. Budući da su one odraz pjesnikova unutrašnjega stanja i promišljanja, jasno je da upućuju na određene vrijednosti i nastoje skrenuti čitateljevu pažnju na detalje. Uspoređujući pjesme iz *Čitanke* i dviju *Pjevanki*, možemo zaključiti da promiču iste vrijednosti, da su pisane ciljano i programski te da se njima nastoji unaprijediti i poboljšati kvaliteta života. Zdravlje, radišnost, ljubav prema čovjeku, prirodi i domovini, univerzalne su vrijednosti na kojima se temelji odgoj djece, a koje su istaknute u priloženim pjesmama. Unatoč protoku vremena, te su vrijednosti bile i ostale osnovom svakoga zdravoga društva koje teži boljitku i napretku. Franjo Kuhač i Vilko Novak imaju sličan pristup i glazbeni ukus pri odabiru pjesama za svoje zbirke, stoga se neke pjesme podudaraju. Zanimljivo je da oni donose različite podatke o podrijetlu, autoru stihova i skladatelju za pojedine pjesme.

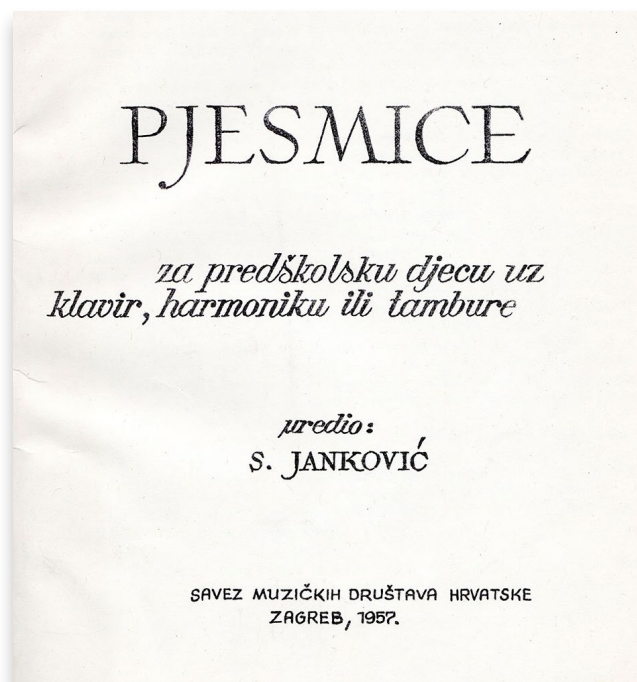
Slavko Janković i *Pjesmice*

Trideset godina nakon *Dječje čitanke o zdravlju* Slavko Janković objavio je knjižicu s notnim zapisima pjesama za djecu, pod naslovom *Pjesmice – za predškolsku djecu uz klavir, harmoniku ili tambure* (1957). Zbirku je objavio Savez muzičkih društava Hrvatske (SI. 6.).¹⁸ Autor je u predgovoru, između ostaloga, istaknuo (1):

Sve su veći naponi a i uspjesi na području odgajanja predškolske djece. U tom odgajanju pripali su glazbi prilični zadaci. Kad sam bio zamoljen, da priredim zbirku dječjih pjesmica (jer su sva dosadašnja izdanja bila rasprodana), razmišljao sam o tome, pa sam zaključio, da bi te pjesmice trebalo tiskati u takvom obliku, da bi se njima mogli okoristiti svi. Tako je došlo do ovog pokušaja, koji se sastoji u ovome: Svaka od izabranih pjesmica obrađena je višeglasno u dva crtovlja, otprilike onako, kako bi se to učinilo za početnike na klaviru. U gornjem crtovlju je napjev, zapisan notama, kojima su vratovi okrenuti gore (i to na pjevački način). Ispod toga je dodana jednostavna pratnja. Oboje se svira na klaviru ili harmoniki desnom rukom, a s tamburama to sviraju brač I. i II. (može se pojačati s bisernicom I. i II.).

Janković je uočio važnost glazbe u odgoju djece, a već je u samome naslovu istaknuo da bi se glazbeni primjeri trebali izvoditi uz instrumente, tj. klavir i harmoniku. Ističe kako ga je nedostatak pjesmarica s dječjim napjevima potaknuo na sastavljanje zbirke, a pjesme koje je uvrstio u nju vrlo su jednostavne za izvođenje. Neke su od pjesama koje se nalaze u ovoj zbirci „Sadila sam bosiljak“, „Veseljak“ i „Poljski miš“.

¹⁸ Notne zapise skenirala je autorica.

Sl. 6. Naslovnica Jankovićevih *Pjesmice* (1957)

Fig. 6. Title page of *Pjesmice* [Little Songs] by Slavko Janković (1957)

Pjesma „Sadila sam bosiljak“ (Janković: 1957: 7) uglazbljena je u F-duru, mjera je dvočetvrtinska, sastoji se od pet strofa i 10 taktova, a sadrži i akorde za pratnju (Sl. 7.). Označena je kao narodna pjesma. Pisana je u prvome licu, djevojčica se obraća publici i govori o tome kako je posadila bosiljak te potom svakodnevno promatrala njegov napredak.

Pjesma govori o zajedništvu, nesebičnosti i dijeljenju, stoga može itekako edukativno djelovati. U radu s djecom može se izvoditi tako da svako dijete započinje jedan stih, a potom ga ostala djeca ponavljaju i tako svih pet strofa. Pritom mogu imitirati sadnju bosiljka, potom berbu i na kraju odlazak u goste.

Pjesma „Veseljak“ (Janković 1957: 9) uglazbljena je u D-duru, sastoji se od osam taktova, a mjera je četveročetvrtinska (Sl. 8.). Glavna je tema pjesme kos, koji sam sebe predstavlja, opisujući svoje glavne karakteristike. Ovu pjesmu djeca mogu izvoditi na način da jedno dijete stane u krug i pjeva, dok ostali ritmiziraju, svirajući udaraljke ili triangl. Odgojitelj može svirati harmoniku, melodiku ili klavir.

Kao i Kuhač, Janković donosi pjesmu koja je poznata pod naslovom „Miš mi je polje popasel“. Janković ju donosi pod naslovom „Poljski miš“ te ju označava kao narodnu (1957: 11). Uglazbljena je u D-duru, sastoji se od 14 taktova, a mjera je dvočetvrtinska (Sl. 9.). Zanimljivo je da je ta pjesma i danas aktualna, 132 godine nakon što ju je Kuhač objavio u svojoj *Pjevanki*.

9. Sadila sam bosiljak

Narodna

1. Sa-di-la sam bo-si-jak; sa-di-la sam bo-si-jak

u na-se-mu cvjet-nja-ku, u na-se-mu cvjet-nja-ku.

1. Najdemu ga, glicavci je tu, radke, porocasa.
2. Berimo ga, tri klice jedinu tebi, za sesir.

3. Drugu meni u vrtu, treca cemo uzeti.
4. Kad postemo u goste staraj nasaj majstori.

Sl. 7. Notni zapis pjesme „Sadila sam bosiljak“ (Janković 1957: 7)

Fig. 7. Score for the song “Sadila sam bosiljak” [I Was Planting Basil] (Janković 1957: 7)

U Jankovićevoj zbirci nalaze se i ove pjesme: „Mali sat“, „Pioniri maleni“, „Lisica i koka“, „Vrtić“, „Mala armija“, „Pionirska željeznica“, „Jesen“, „Konjić“, „Kos“, „Ide zima“, „Mali pioniri“, „Tri jaglaca žuta“, „Macane, tacane“, „Djevojčica rublje pere“ i „Naše kolo veliko“. Prema pjesmama „Pioniri maleni“, „Mala armija“, „Pionirska željeznica“ i „Mali pioniri“ može se zaključiti da pjesmarica ima i neke ideološke elemente, tj. da je u službi tadašnje politike.

12. Veseljak

1. Ja sam, ptica or-na, žu-tili mi je nos
2. ve-se-lo si rje-vam, svu-da ho-ja, hof,

sva-ko dje-te zna-de da se zo-ve-m, kos,
po-svu-da se o-ri, ve-se-o moj, pej.

Sl. 8. Notni zapis pjesme „Veseljak“ (Janković 1957: 9)

Fig. 8. Score for the song “Veseljak” [The Merry One] (Janković 1957: 9)

16. *Poljski miš*

Narodna

Miš mi je po-je pa-pa-sel,
Do-šla je ma-ća sma-ći-ći;

po-pa-sel, ćići, joj si ga me-ni, kaj bum
s mi-šići.

žel-ći, joj si ga me-ni, kaj bum žel-ći,
po-je-la mi-ša s mi-šići.

Sl. 9. Notni zapis pjesme „Poljski miš“ (Janković 1957: 11)

Fig. 9. Score for the song “Poljski miš” [A Field Mouse] (Janković 1957: 11)

Kuhačeva, Novakova te zbirka Ivane Brlić-Mažuranić također su imale određenu službu. Prve dvije nastojale su, između ostaloga, promicati hrvatsku kulturu, domoljublje i religioznost, a treća je naglasak stavila na promicanje zdravlja i zdravih navika. Pjesmarice nose biljeg vremena u kojem su nastale, stoga predstavljaju dragocjen izvor za proučavanje kulture u dijakronijskoj perspektivi.

Zaključak

Glazba ima iznimno važnu ulogu u odgoju i obrazovanju djece, stoga je uključena u predškolski i školski obrazovni sustav. *Dječja čitanka o zdravlju* objavljena je 1927. godine kako bi se spriječilo širenje tuberkuloze, a Heda Gospodnetić uglazbila je nekoliko pjesama iz te knjige u novije vrijeme. Premda se tuberkuloza danas uspješno liječi, učeći pjesme iz *Čitanke*, djeca će uvidjeti kako spriječiti brojne druge bolesti. Budući da djecu odmalena treba podučavati zdravim navikama, edukativne su pjesmarice uistinu korisne. Uglazbljene pjesme Ivane Brlić-Mažuranić primjer su prožimanja glazbe i književnosti, stoga još više dobivaju na vrijednosti. Uglazbljene su pjesme i brojnih drugih književnika, a mnoge su pronašle mjesto u zbirkama pjesama za djecu.

Provedena analiza pokazala je da su dječje pjesme važan glazbeni žanr, vrijedan istraživanja i proučavanja, kao i to da su od sredine 19. stoljeća postojale zbirke koje su osigurale kontinuiranu prisutnost dječjih pjesama u hrvatskoj kulturnoj i odgojno-obrazovnoj povijesti. Susretu li se djeca predškolske dobi s pjesmama poput onih koje su obrađene u ovome radu, zasigurno će zauzeti pozitivan i afirmativan stav prema književnosti i glazbi, a to će se potom protegnuti i na osnovnoškolsko obrazovanje. Usporedba pjesama iz *Dječje čitanke o zdravlju* s pjesmama iz *Pjevanke* Franje Kuhača te *Pjevanke* Vilka Novaka pokazala je da su uglazbljene pjesme često usmjerene na odgojno-obrazovne ciljeve. Sastavljači dviju zbirki odabrali su pjesme koje promiču poželjne vrline, krjeposti i plemenite osjećaje kao što domoljublje, radišnost, čovjekoljublje, ljubav prema prirodi i slično. Treća zbirka, *Pjesmice* Slavka Jankovića, također potiče razvoj određenih vještina kod djece, a pojedinim je pjesmama povezana s prethodnim pjesmaricama, čuvajući tradiciju.

Premda su nastale prije mnogo godina, pjesme iz spomenutih zbirki pridonijet će odgoju i razvoju različitih sposobnosti kod djece, čuvajući tradicionalne vrijednosti u kontinuitetu dječje kulture i dječje glazbe u hrvatskoj sredini.

Popis literature

Primarni izvori

- Brlić-Mažuranić, Ivana. 1927. *Dječja čitanka o zdravlju*. Ilustr. Vladimir Kirin. Zagreb: Higijenski zavod.
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 2011. *Pjesme i priče. Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić*. Kritičko izdanje. Ur. Vinko Brešić. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske, Zagreb.
- Franjić Radulović, Josipa. 2012. *Šareni dan – igre s pjevanjem i pjevanje uz igru*. Zagreb: Naklada Bombon.
- Gospodnetić, Heda. 2014. Ivana Brlić-Mažuranić: *Pjesme o zdravlju* (notni zapisi, rukopis).
- Janković, Slavko. 1957. *Pjesmice: za predškolsku djecu uz klavir, harmoniku ili tambure*. Zagreb: Savez muzičkih društava Hrvatske.
- Kuhač, Franjo Ksaver. 2009[1885]. *Pjevanka – sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim uvodom. Za pučke škole i zabavišta*. Elektroničko izdanje izvornika objavljenoga 1885. Zagreb: Knjižnice Grada Zagreba. <<https://digitalnezbirke.kgz.hr/?object=info&id=18313>> (pristup 29. travnja 2017.).
- Lisinski, Vatroslav. 2009. *Popijevke/Lieder*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Razred za glazbenu umjetnost i muzikologiju.
- Novak, Vilko. 2008[1904]. *Pjevanka: za djecu pučkih škola*. Elektroničko izd. izvornika objavljenoga 1904. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. <<https://digitalnezbirke.kgz.hr/?object=info&id=18270>> (pristup 29. travnja 2017.).
- Njirić, Nikša. 1992. *Pjevanka: priručnik za učitelje: s metodičkim uputama za nastavu glazbene kulture u prvom, drugom i trećem razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pjesmarica za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji*. 1909. A. izdanje za učitelje s kajdama. Zagreb: Naklada Kraljevske Hrvatske Slavonsko-Dalmatinske zemaljske vlade.
- Preradović, Petar. 1851. *Nove pjesme*. Zagreb: Tiskom Franje Župana. Dostupno na *Google Books*: <https://books.google.hr/books?id=T_VFAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false> (pristup 22. lipnja 2017.).

Sekundarni izvori

- Dugac, Željko. 2005. Zdravstveno prosvjeđivanje protiv tuberkuloze u međuratnoj Hrvatskoj. *Medicus* 14 (1): 155–171.
- Gardner, Howard, Mindy L. Kornhaber i Warren K. Wake. 1999. *Inteligencija – različita gledišta*. Prev. Gordana Keresteš i Vlasta Vizek-Vidović. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Miljan, Zrinka. 2014. Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka. *Povijest u nastavi* 21 (1): 1–21.
- Prosperov Novak, Slobodan. 2003. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Golden marketing.
- Rojko, Pavel. 2004. Katalozi znanja i umijeća u nastavi glazbe. *Tonovi* 19 (44/2): 3–106.
- Stipančević, Mario. 2007. *Osobni arhivski fond Ćiro Truhelka 1826–1921, analitički inventar*. Dostupno na: <http://arhinet.arhiv.hr/_Pages/PdfFile.aspx?Id=1134> (pristup 22. lipnja 2017.).
- Svalina, Vesna. 2009. Glazboterapija i djeca s posebnim potrebama. *Tonovi* 24 (53/1): 144–153.
- Vrga, Boris. 2012. *Tuberkuloza i likovnost*. Petrinja: vlastita naklada. Dostupno na: <http://issuu.com/moslerdizajn/docs/tbc_i_likovnost> (pristup 29. listopada 2016.).

Dodatak / Appendix*

Notni zapisi pjesama iz *Dječje čitanke o zdravlju*

Tekst: Ivana Brlić-Mažuranić (1927)

Glazba: Heda Gospodnetić (2014)

Scores for songs based on poems by Ivana Brlić-Mažuranić from *Dječja čitanka o zdravlju* [A Child's Reader on Health] (Brlić-Mažuranić and Kirin 1927), composed by Heda Gospodnetić (2014).

1. Poslušajte djeco

c f c c f c f es f
 Po - slu - šaj - te dje - co: o - va knji - ga ve - li, da se Bog i svijet...
 O - va i - sta knji - ga na - da - lje vas u - či, ka - ko mo - že dije - te
 Sli - ka - ma vam ka - že, pje - smi - com vam ja - vlja, ka - ko je či - sto - ća
 Vje - ruj o - voj knji - zi, slu - šaj je u sve - mu, pa ju po - daj bra - tu,
 4 c G c f b f
 dje - Ći - ci ve - se - li, ka - da im je du - ša
 zdrav - lje da po - lu - či, pa u zdra - vom, sna - žnom,
 pr - vi u - vjet zdrav - lja. Go - vo - ri o sun - cu,
 se - stri, sta - ri - je - mu. Po - mno gle - daj sli - ke!
 6 f b f b C f C f
 po šte - na i či - sta, a sa o - bra - zi - ća kad im zdrav - lje bli - sta.
 mla - đa - hno - me tije - lu da raz - vi - je du - šu ve - dru i ve - se - lu.
 svje - žem zra - ku, vo - di, i o zdra - vom ra - du, i - gri i slo - bo - di!
 Po - mno či - taj slo - va! Vje - ruj, će - do mo - je: bit će bla - go - slo - va!

* Notni zapisi pjesama Ivane Brlić-Mažuranić objavljeni su uz dopuštenje skladateljice. Zahvalni smo Hedi Gospodnetić na ustupanju autorskih prava Kristini Repar za objavljivanje notnih zapisa navedenih pjesama u njezinu radu u tiskanoj i elektroničkoj inačici ovoga broja časopisa *Libri & Liberi*.

We are grateful to Heda Gospodnetić for giving Kristina Repar permission to include the scores of her music in her paper to be published in both printed and electronic versions of this issue of *Libri & Liberi*.

2. Tri sestre male

Tri se-stri-ce ma - le po-ljem po - še - ta - le, o-ko njih se lju - lja
 8 ži - to raz - dra - ga - no, sun - ce, zrak i la - hor ko-si-cu im lju - be,
 14 pa ih zdrav - lju, sre - ci vo-de po - ti - ha - no. Sun - ce im po - la - že
 20 ra - dost u sr - daš - ca, zrak i vje - tar da - ju ja - ko - sti i zdrav - lja,
 26 a po - lja - na ro - dna, ži - tom o - vjen - ča - na,
 30 ka - no bri - zna maj - ka hlje - bac im pri - prav - lja.

3. Malešan je dječak Niko

Ma - le - šan je dje - čak Ni - ko, go - di - na mu pro - šla i - stom, a - li ra - ste zdrav i sna - žan
 4 u svom do - mu skrom - nom, či - stom. Gle - daj so - ba ka - kva mu je:
 6 svije - tla, zra - čna, po - me - te - na! Gle - daj u - kraj zip - ke maj - ka lije - po, či - sto o - dje - ve - na!
 9 Gle gdje ma - log Ni - ku di - že o - tac ra - din, trije - zan, zdrav.
 11 Ja ti ka - žem: ma - li Ni - ko bit će mom - čić ka - o lav!

4. Tužna slika, što se crniš

Musical score for 'Tužna slika, što se crniš'. The score is written in a single system with four staves. The key signature is three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 4/4. The melody is in the soprano line, and the accompaniment is in the bass line. The lyrics are in Croatian. The score includes dynamic markings (f, b) and chord symbols (C, b). The lyrics are: Tu-žna sli - ko, što se cr - niš! Tu-žno o - ko, što te gle - da! Kol - ka ža - lost i ne - zna - nje, kol - ka pa - tnja, bol i bije - da! U toj ku - ci zbog ne - zna - nja gru - do - bo - lja stra - šna ha - ra, pa od jed - nog bo - le - sni - ka od - mah se - dam no - vih stva - ra. O - vdje bi se htje - lo re - da, sun - ca, svije - tla, zra - ka zdra - va, i sa zdra - vim da bo - le - stan ni - ka - da ne spa - va.

5. Grudobolja može zaći

Musical score for 'Grudobolja može zaći'. The score is written in a single system with six staves. The key signature is three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 4/4. The melody is in the soprano line, and the accompaniment is in the bass line. The lyrics are in Croatian. The score includes dynamic markings (f, b) and chord symbols (F, B, C). The lyrics are: Gru - do - bo - lja mo - že za - či i u ta - kav či - sti dom, al će ta - mo sva - tko zna - ti vla - da - ti se pre - ma tom. Bo - le - sni - ka u - mo - ta - na iz - no - se na svje - ži zrak, jer je sva - koj gru - do - bo - lji pr - vi lije - čnik: sun - čev trak. Kad bo - le - snik ka - šljat sta - ne, ne - će plju - va - ti na pod, jer bi mo - go tim za - ra - zit bra - ta, se - stru, cije - li rod. Mu - he nai - me tad raz - no - se kli - cu, ko - ja ra - da bol, ti po - kri - vaj za - to je - lo i od mu - ha či - sti stol.

6. Kovač Mato ima druga

Ko - vač Ma - to i - ma dru - ga, koj u kr - čni s nji - me pi - je, sa - mo Ma - to
 6 u tom di - mu spa - zi - o ga od - mah ni - je. Smrt je nai - me sje - la s Ma - tom
 11 u toj kr - čni za - di - mlje - noj, pa na - pi - ja gor - ku ča - šu nje - gvoj dje - ci
 16 ras - cvi - lje - noj. Al je Ma - to jed - nog da - na o - pa - zi - o dru - ga zlog,
 21 pre - pa - o se, sko - či - o je, po - di - ga - o sin - ka svog. Di - go sin - ka,
 26 vra - ti - o se još za do - ba ku - či s njim, o - sta - vi - o na sve vije - ke
 31 kr - čmu, vi - no, kar - te, dim. Ra - do - sno je o - pet Ma - to u - hva - ti - o
 36 zdra - vi rad. Če - kić bi - je, o - ri vi - ganj; živ i zdrav je Ma - to sad!

7. Lane moje! Milice!

La - ne mo - je! Mí - li - ce! Sre - tna si mi Ti, Tvo - je zdrav - lje ču - va - ju pri - ja - te - lja
 8 ti. Pr - vi Ti je pri - ja - telj to - pli ve - dni dan, dru - gi Ti je pri - ja - telj
 15 po - či - nak i san. O - ni su Te a - mo zva - li, u ru - ke Ti cvije - će da - li, pa se sa - da

22
F G C F C G
smije - še na Te, Tvoj zo - bun - čić zla - tom zla - te! Pri - ja - telj je pa - ko tre - ćí od svih bo - lji,

28
C F C D G
ja - ćí, ve - ćí. On po - la - že zla - tne ži - ce tuj vrh Tvo - je po - ste - lji - ce.

33
C F G C F G
To je žar - ko su - naš - ce, što s ne - be - sa sja, i raz - go - ni od Te - be bo - le - sti i

C F C G C
zla. A Ti, ma - la me - zi - mi ce, di - žeš k nje - mu zje - ni - ćí - ce,

F C G C
i put sun - ca du - ša Tvo - ja ši - ri mla - da kri - la svo - ja.

Kristina Repar

Women's Gymnasium of the Sisters of Mercy Zagreb, Croatia

Mädchengymnasium der Barmherzigen Schwestern Zagreb, Kroatien

Children's songs and their edifying role from old Croatian songbooks to the present day

The paper focuses on children's poetry and its presence in Croatian culture. The first part is dedicated to *Dječja čitanka o zdravlju* [A Child's Reader on Health] by Ivana Brlić-Mažuranić, a collection of poems which uses humour to promote health education among children. Aimed at preventing the spread of tuberculosis, the book lists various modes of preventing this disease. The paper then discusses historical approaches to child singing promoted by music pedagogues. The second part of the paper provides a brief overview of *Pjevanka – sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim uvodom* [A Songbook: One Hundred Children's Songs for a Solo Singer with Music, Lyrics, and a Methodological Introduction] by Franjo Kuhač (1885) and *Pjevanka: za djecu pučkih škola* [A Songbook: For Elementary School Pupils] by Vilko Novak (1904) and *Pjesmice: za predškolsku djecu uz klavir, harmoniku ili tambure* [Little Songs for Pre-school Children for Piano, Accordion or Tamburas] by Slavko Janković (1957). The aim of the paper is to document the permanent presence of children's poetry set to music within Croatian culture, and to highlight its contribution to the development of children's personalities and healthy habits.

Keywords: *Dječja čitanka o zdravlju*, Ivana Brlić-Mažuranić, music scores, children's songs, children's poetry, Croatian songbooks, music education

Vertonte Kindergedichte und ihre Erziehungsfunktion seit den alten kroatischen Gedichtsammlungen bis hin zur Gegenwart

Im Beitrag werden Kindergedichte und ihre Präsenz in der kroatischen Kultur behandelt. Im ersten Teil wird Ivana Brlić-Mažuranićs Werk *Dječja čitanka o zdravlju* [Kinderlesebuch zur Gesundheit] besprochen. Dieses als Beitrag zur Tuberkuloseprophylaxe konzipierte Werk enthält Gedichte, in denen Kinder humorvoll über die Gesundheitspflege belehrt werden, worunter dann auch unterschiedliche Empfehlungen zur Prophylaxe gegen diese Krankheit erscheinen. Danach folgt die Analyse der in der Vergangenheit praktizierten Zugangsweisen der Musikpädagogen zum Kindergesang. Im zweiten Teil wird ein kurzer Überblick über die Liedersammlungen *Pjevanka – sto dječjih popievaka za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim uvodom* [Liedersammlung – Hundert Kinderlieder für eine Stimme mit Melodien, Text und methodischer Einführung] von Franjo Kuhač (1885) und *Pjevanka: za djecu pučkih škola* [Liedersammlung: für Volksschulkinder] von Vilko Novak (1904) und *Pjesmice: za predškolsku djecu uz klavir, harmoniku ili tambure* [Lieder: für Vorschulkinder mit Klavier, Harmonika und Tambura] von Slavko Janković (1957) gegeben. Im Beitrag beabsichtigt man, zum einen die kontinuierliche Präsenz von vertonten Kindergedichten im kroatischen Kulturraum zu dokumentieren und zum anderen ihren Beitrag zur Entwicklung der Persönlichkeit von Kindern und der Gesundheitspflege aufzuzeigen.

Schlüsselwörter: *Dječja čitanka o zdravlju*, Ivana Brlić-Mažuranić, kroatische Kinderlieder, musikalische Ausbildung, Notation, vertonte Kindergedichte